

Tehisintellektiga mängivad kratid ja vatitikuga puhastatud kunstiteosed

Muinsuskaitse aastaraamatut sirvides saab selgeks, kui palju asju on Eesti muinsuskaitstes hästi.

LIINA JÄNES

Mai keskel esitleti uut muinsuskaitse aastaraamatut, kus on kokku võetud möödunud aasta olulisemad tööd-tegemised ja poleemilised teemad pärandi kaitstes. Seekord on tegu lausa tähtpäevaga: aastaraamat ilmus XX korda. Selle ajaga on väljaanne lihvitud eri toimetajate käe all sisukaks ja seejuures kergesti loetavaks ülevaateks. Kuna algusest peale on seda tehtud valdkonda populariseeriva trükisena, on see omaks võetud ka väljaspool erialaringkonda.

Sirvisin huvi pärast esimest aastaraamatut, mis ilmus 2005. aastal, ja märkasin üllatusega, et mõned teemad olid samad, mis praeguses raamatuski. Näiteks on ilmunud seal muinsuskaitsealade kohta lugu „Vanalinnade muinsuskaitsealad uuel ringil“. 2023. aastat kokku võttes oleks võinud kasutada täpselt sama pealkirja, sest vanalinna-dega ollakse jälle uuel ringil. Uues aastaraamatus on vanalinnade kaitsealadele pühendatud terve rubriik, sest möödunud aastal täitus 50 aastat enamiku muinsuskaitsealade loomisest (ainult Tallinna oma on varasem), ning ümber on saamas üks viimaste aastate pikemaid protsesse, mille käigus uuendati kõigi muinsuskaitsealade õigusakte. Tuleb välja, et 20 aastaga saab ring täis ka sellises valdkonnas, mis toetub püsivusele.

Kahekümne aastaga on muutunud ka viis, kuidas muinsuskaitstes südalinnast mõeldakse: väga oluliseks on saanud hoonete kasutuse eest seismine. Sellest lähtudes vaadatakse läbi restaureerimisprojekte ja suunatakse toetusraha. Uues aastaraamatus rõõmustabki artikkel Kuressaare ühest vanimast majast, mis tehti korda spetsiaalselt kahaneva elanikkonnaga väikelinnadele mõeldud toetusrahaga. Selles nn Norra toetuste vóorus tõi uue nimega Amante majale edu just mõte, kuidas kasutada tühjalt seisnud maja nii, et sellest võidaksid kohalikud.

Kuressaare kõrval pakub aastaraamatus hoopis teistsuguse vaatenurga Oliver Orro artikkel Rakvere Pika tänava käekäigust. Rakvere muinsuskaitsealal ongi peamiselt Pikk tänav, paiguti imetabasel ehe ja arhailine, teisel paraku palistatud kasutuseta jäänud majade või lausa tühjade kruntidega. Siin on linnavõimu, linnaarhitektide ja muinsuskaitsete pingutustest hoolimata näha, kuidas 1990ndate ja 2000ndate demograafilised ja majanduslikud suundumused võivad kaasa tuua elanike kao ning väikelinnas samavõrra tühje krunte kui Teine maailmasõda.

Traditsiooniliste rubriikide kõrval, nagu arhitektuur, arheoloogia ja kunst, kus kajastatakse peamiselt möödunud aastal valminud objekte ja avastatud leide, leiab aastaraamatust ka poleemilist. Päevakajalistest vaidlustest ei olnud võimalik mööda minna Estonia teatri juurdeehituse teemast. Arutelu selle üle on kokku võtnud Margit Mutso: esmalt teeb ta ekskursi Eesti kõige rohkem ümber ehitatud teatrihoone ajalukku ja võtab seejärel juurdeehituse nüansirõhke vaidluse tasakaalukalt kokku, andes sõna nii Signe Kivile, kes oli üks rahastamisotsuse tegijaid, kui ka akustik Linda Madalikule.

Üks fookusi on Ukraina sõja mõjud pärandikaitstes. Sõda Ukrainas on olnud nagu äratus, mida Eesti ja teised riigid kasutavad oma kaitsevõime tõstmiseks. See on absoluutselt kõikehõlmav teema ka pärandikaitstes. Isegi värskest NATOga liitunud Rootsis koostatakse ohuplaane ning päevakorral on tsiviil- ja militaarkeostöö tugevdamine. Senisest veelgi suurema tähelepanu all on kultuurivarade digimine ja Eestis on kerkinud üles uus küsimus nende andmete võimalikult turvalisest säilitamisest piiri taga.

Rahvusvaheliselt on järjest olulisem UNESCO Haagi konventsioon kultuuripärandi kaitsest relvakonflikti korral. Eestil on värske kogemus selle konventsiooni komitee tööst, mille kohta jagab aastaraamatus tähelepanekuid Janika Turu. Meie nelja-aastane mandaat tuli n-ö väga õigel ajal ja tõukas tagant koduseid rahuaja ettevalmistusi. Muinsuskaitseamet on koos päästeameti ja teiste partneritega olnud väga tubli mäluasutustele kriisiõppuste korraldaja, samuti omanike nõustaja ja ohuplaanide nõutaja. Muuseumide ja arhiivide valmisoleku tõstmine on ülioluline, sest riik ja pärandiasutused peavad teadma oma rolli, mitte arvama, et ohu korral sõidab muuseumi ette veok, mis evakueerib väärtusliku kollektiooni imevael kuhugi.

Ukraina olukord illustreerib hästi, kui haavatav on kultuuripärand sõja ajal, kui vastaspool kasutab kultuuripärandi teadlikku hävitamist sõjapidamise viisina ning hoogustub muuseumide rüüstamine ja kultuuriväärtustega hangedamine. Rubriigis „Sõda ja rahu“ kirjutab Nele Kangert, et 2014. aastast peale on Vene arheoloogid ainuüksi okupeeritud Krimmi territooriumil ette võtnud üle 400 arheoloogilise kaevamise, sealhulgas on läbi kaevatud Ukraina ajaloos märgilisi muistiseid. Neid leide võib edaspidi näha ainult Venemaa

Lillepaviljon, kunagine legendaarne lillenäituste koht ja hilisem peopaik, nüüdne ürituskeskus, on restaureeritud. Tulemus sai nii hea, et see pärjati aasta parima restaureeritud mälestise tiitliga.

Martin Siplane

muuseumides, aga väga palju liigub okupeeritud aladelt otse ka mustale turule. Euroopa Liidu välispiiri riigina on Eesti transiitriik – jällegi probleemistik, millega peame tegelema. Selle kõige taustal on killuke positiivset: nimelt jõudis lõpule Luhamaa piiripunktis kinni peetud hinnaliste kuld- ja hõbesemetete tagastamine Ukrainale. Sellestki saab aastaraamatus lugeda.

Raamatut esitleti Naked Islandi nimelises pärandimajanduskeskuses Paljassaares, kus restaureeritakse seekordset kaanestaari ehk rüütelkonna hoone laemaalingut. Kohaletulnud said kuulda detektiivjuttu meenutavat laemaalingu avastamislugu ja Hilikka Hiiopi juhtimisel 1690. aastatesse dateeritud iludust näha, enne kui see taastatud kujul riigi esindushoone lakke kinnitatakse. Maalitud laelõuendid olid barokiajal laialt levinud, aga tehnilise hapruse tõttu on neid alles vaid mõni üksik. Rüütelkonna hoone plafoon on haruldane aga veel silmapaistva maalitehnilise kvaliteedi ja suuruse poolest. See on Eestis seni leitudest kõige suurem: lausa 60 ruutmeetrit barokset jutustust otse Olümposelt!

Aastaraamat on suurepärane vahetokkuvõte, pealegi saab seda sirvides selgeks, kui palju asju on Eesti muinsuskaitstes hästi. Meie restaureerimis- ja konserveerimistraditsioon toetub Euroopa parimatele tavadele ja seda võib julgelt väljaspool Eestitki eeskujuks seada. Muinsuskaitseamet annab koos

halduspartneritega aastas välja üle 2000 tööde loa. See on väga suur hulk objekte, mille puhul on leitud kokkulepped teha kõige erinevamaid töid. Paremik neist on rivistatud aastaraamatusse ja annab kokku muljetavaldava pildi.

Neid kõige-kõige objekte, nagu aasta kõige olulisem leid, aasta parim restaureerimistö jms, on aastaraamatus ridade ebatavalise stukkdekooriga von Knorringu aadlimaja Tartus, Rahkla külas maapõuest leitud haruldased keskaegsed pronkskausid, Pühalepa kiriku uus tornikiiver, väljakaevamised Tartus Toomemäel jne, jne.

Peale loetletud harulduste on sümpaatne lugeda näiteks Anton Starkopfi kujundatud hauamonumendi taastamise või Narva linnaruumi uuenemise kohta ning mõtiskleda, kui mitmekülgne on muinsuskaitse valdkond ja kes kõik ning kuidas ruumi- ja pärandiloomes aktiivselt osalevad. Selle alla kuuluvad nii sajandite jooksul läbi proovitud tehnikad kui ka kõige moodsam tehnoloogia, nii tehisintellektiga mängivad kratid kui ka skalpelli või vatitikuga millimeeterhaaval puhastatud kunstiteosed.

Liina Jänes on muinsuskaitse aastaraamatu toimetaja. Raamatut annavad välja muinsuskaitseamet, Tallinna linnaplaneerimise ameti muinsuskaitse osakond ja Eesti kunstiakadeemia konserveerimise ja muinsuskaitse osakond.